

DAVLAT BYUDJETINING ILMIY TADQIQOTLARGA
AJRATAYOTGAN MABLAG‘LARI TAHLILI: XORIJ VA MILLIY
TAJRIBA

Ilyosov Asrorjon Axrorjon o‘g‘li

Farg‘ona politexnika instituti, PhD

e-mail: i.asror@ferpi.uz, +99890-163-33-03

Abdullayev Jahongir Nurali o‘g‘li

Farg‘ona politexnika instituti, talaba

e-mail: abdullayevj711@gmail.com, +99891-653-22-72

Annotatsiya: Ushbu maqola davlat byudjetining ilmiy tadqiqotlarga ajratayotgan mablag‘lari tahlili, ushbu harajatlarning ahamiyati va ta‘limga ajratayotgan mablag‘lar insonlarning ta‘lim olishi uchun nihoyatda katta imkoniyatlarni ochib bera olayotganligi hamda bilimdon kadrlar va mahoratli mutaxassislar mamlakatning iqtisodiy o‘shishiga yordam bera olayotganligi haqida ma‘lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: ta‘lim, strategiya, shaxs, bilim, iqtisodiy o‘shish, mablag‘lar, bilimdon kadrlar.

АНАЛИЗ СРЕДСТВ ГОСБЮДЖЕТА НА НАУЧНЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ: ЗАРУБЕЖНЫЙ И НАЦИОНАЛЬНЫЙ ОПЫТ

Аннотация: Данная статья представляет собой анализ ассигнований государственного бюджета на научные исследования, значимости этих расходов и того факта, что выделение средств на образование может открыть огромные возможности для образования людей, а знающие кадры и квалифицированные специалисты могут помочь экономическому развитию. рост страны.полученная информация.

Ключевые слова: образование, стратегия, личность, знания, экономический рост, фонды, компетентный персонал.

ANALYSIS OF STATE BUDGET FUNDS FOR SCIENTIFIC RESEARCH:
FOREIGN AND NATIONAL EXPERIENCE

Abstract: This article is an analysis of the state budget allocation for scientific research, the importance of these expenditures and the fact that the allocation of funds for education can open up huge opportunities for people's education, and knowledgeable personnel and skilled specialists can help the economic growth of the country. received information.

Key words: *education, strategy, personality, knowledge, economic growth, funds, knowledgeable personnel.*

Introduction

Ta'lim jamiyatlar, iqtisodlar va shaxslar kelajagini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Mamlakatlar malakali kadrlarni yetishtirish va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirishga intilayotgan bir paytda ta'limga moliyaviy resurslarni taqsimlash taraqqiyotning hal qiluvchi omili hisoblanadi. Mamlakatlarning ta'limga sarflayotgan xarajatlarini o'rganish ularning ustuvor yo'nalishlari, inson kapitalini rivojlantirish strategiyalari va barcha uchun teng imkoniyatlarga sodiqliklari haqida chuqur tushunchalarni ochib beradi.[1]

Ta'limga ajratilgan mablag'lar mamlakatlarda zamonaviy ilm olish imkoniyatini beradi, ularni biror sohada rivojlanishga yordam beradi va ularning o'zlarini sifatli xizmat qilishlari uchun tayyorlashadi. Ta'limga ajratilgan mablag'lar odamlarga ta'lim olish, yangi bilim va ko'nikmalar olish imkoniyatini beradi. Bu, insonning shaxsiy rivojlanishi uchun muhimdir. Ta'limga ajratilgan mablag'lar jamoat va mamlakat uchun iqtisodiy rivojlanishni oshiradi. Bilimdon kadrlar va mahoratli mutaxassislar mamlakatning iqtisodiy barqarorlikka yordam beradi.

Materials and Medhods

Mamlakatlarni ta'lim soxasiga ajratayotgan mablag'larining miqdorlarini asosan Jahon banki va YUNESKO xalqaro tashkilotlari o'z statistik hisobotlarida yoritib beradi. YUNESKO ta'limni moliyalashtirishning qaysi sohalariga e'tibor qaratadi?

Moliyalashtirish bo'yicha global harakatlar zarurligi 2015 yilda eng yuqori siyosiy darajada kelishilgan, o'shanda "Ta'lim 2030" kun tartibi mamlakatlarni yalpi ichki mahsulotning kamida 4-6 foizi yoki 15-20 foizini tashkil etadigan xalqaro va mintaqaviy mezonlarga rioya qilishga chaqirgan. Ta'limga ajratilgan davlat xarajatlari shuningdek, o'z daromadlarining 0,7 foizini boshqa mamlakatlarga moliyaviy yordam berishga bag'ishlashga rozi bo'lishdi. Siyosatni muhokama qilish va harakat qilishning boshqa yo'nalishlari orasida ichki soliqqa tortish, innovatsion moliyalashtirish, ish beruvchilarning roli va xalq ta'limini qo'llab-quvvatlashda xayriya sohasidagi o'zgarishlar kiradi¹.

Hudud	Eng so'ngi yil	Qiymat (foizda)
Dunyo	2021-yil	4.2

1

https://www.google.com/search?q=education+2030&oq=Education+2030&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUqBwgAEAAyAQyBwgAEAAyAQyBwgBEAAyAQyBwgCEAAyAQyBwgDEAAyAQyBwgEEAAyAQyBwgFEAAyAQyBwgGEAAyAQyBwgHEAAyAQyBwgIEAAyAQyBwgJEAAYGATSAQC1MTJqMG03qAIAAsAIA&sourceid=chrome&ie=UTF-8

Markaziy Yevropa va Boltiqbo‘yi	2021-yil	5.0
Sharqiy Osiyo va Tinch okeani	2021-yil	3.3
Yevropa	2021-yil	5.0
Markaziy Osiyo	2021-yil	5.0
Shimoliy Amerika	2022-yil	4.1

1-jadval

Ilmiy tadqiqotlarga davlat xarajatlari, jami (yalpi ichki mahsulotga nisbatan %)

YUNESKO xalqaro tashkilotining statistik hisobotlari yuqoridagi jadvalda aks ettirilgan. Bundan ko‘rinib turibdiki 2021-yilda Yevropa, Markaziy Osiyo, Markaziy Yevropa va Boltiqbo‘yi mamlakatlar ta’limga YaIMga nisbatan yuqoriroq foizda mablag‘ ajratgan. Mamlakatlar ta’limga o‘zlarining iqtisodiy imkoniyatlari, ustuvorliklari va siyosiy qarorlaridan kelib chiqib, turli miqdorda mablag‘ ajratadilar. Ba’zi davlatlar o‘z byudjetlarining katta qismini ta’limga sarmoya kiritishni afzal ko‘rsalar, boshqalari nisbatan kamroq mablag‘ ajratishi mumkin.

Results and Discussions

Bir nechta davlatlar o‘z ta’lim tizimlarini o‘zgartirish, yangi ta’lim modellari kiritish yoki ta’lim sifatini oshirish maqsadida mablag‘larni ajratishadi. Xalqaro tashkilotlar, masalan, BMT, dunyoning boshqa mamlakatlari yoki amaliyotlar, dunyo miqyosidagi ta’lim loyihalari uchun moliya ajratishadi. Bazi korxonalar xodimlarining ta’limga investitsiya qilish orqali ularning kasbiy rivojlanishiga va korxonalarining taraqqiyotiga xizmat qilishadi. Bu mablag‘lar ta’limga ajratilishi bilan, ta’lim tizimlarida yangiliklar, xodimlar uchun yaxshi sharoitlar va talabalar uchun yaxshi ta’lim imkoniyatlari yaratilishiga yordam beradi.[2]

Ko‘r/Mamlak	Uzb	USA	Russian
Aholi soni	35.6 mln	339.9 mln	147.4 mln
YaIM (mlrd \$)	81 (mlrd \$)	26.9 (trln \$)	1.8 (trln \$)
Aholi jon boshiga (YaIM)	2275 \$	79.1 (ming \$)	12.2 (ming \$)
Ilm-fanga byudjed	3.6 (mlrd \$)	692 (mlrd \$)	49.8 (mlrd \$)
Ilm-fan byudjed. Kishi boshiga	44.9 \$	2035.8 \$	337.8 \$

YaIM da ta'limning ulushi	3.9 %	2.5 %	2.7 %
---------------------------	-------	-------	-------

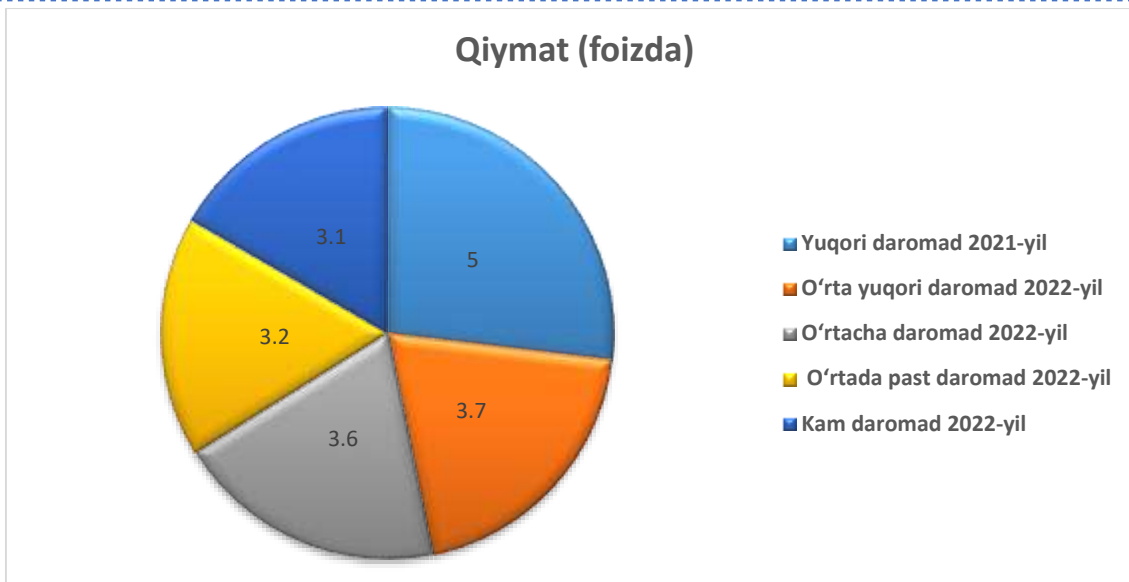
2-jadval

Iqtisodiyot va ta'lim integratsiyasida statistik ma'lumotlar

Ushbu jadvaldan ko'rinib turibdiki so'ngi yillarda yurtimizda ta'lim sohasidga ajratilayotgan mablag' hajmi oshib bormoqda. Respublikamiz YaIM ning 3.9 foizi, AQSH mamlakati 2.5 foizi va Rossiya Federatsiyasi 2.7 foizini ta'limga sarflamoqda. Ta'limga ajratilgan mablag'larning qiymati yuqorilagan sari mamlakatning iqtisodiy-siyosiy o'rni dunyo reytingida barqaror o'sadi. Bu bilan yurtimida ta'lim sohasida juda ko'plab isloxotlar olib borilmoqda. 2023-yilda yurtimizda 3.6 mlrd \$ ilm-fanga pul ajratildi. Buning samarasi o'laroq xalqaro fan olimpiadalar va boshqa ko'plab tanlovlarda, oliy ta'lim qamrovi va texnikumlarga kirishda talabalar soni ortib bormoqda.[3]

Inson kapitaliga asosiy sarmoya sifatida ta'limni ustuvor deb hisoblaydigan mamlakatlar barqaror rivojlanish uchun uzoq muddatli istiqbolni namoyish etadi. Ta'limga moliyaviy ajratmalar turli jihatlarni, jumladan, infratuzilmani rivojlantirish, o'qituvchilar malakasini oshirish, o'quv dasturlarini yaxshilash va ta'lim resurslaridan foydalanishni o'z ichiga oladi. Bunday investitsiyalar nafaqat bilim va ko'nikmalarga ega bo'lgan shaxslarni kengaytiribgina qolmay, balki mamlakatlarga jahon iqtisodiyotida raqobatdosh ustunliklarini oshirishga imkon beradi.[4]

Ijtimoiy-iqtisodiy nomutanosibliklarni bartaraf etish va inklyuziv o'sishni rag'batlantirishda ta'limga samarali xarajatlar muhim ahamiyat kasb etadi. Kam ta'minlangan jamoalar va marginal guruhlarga resurslarni taqsimlash orqali mamlakatlar sifatli ta'lim olish uchun teng imkoniyatlar yaratishi mumkin. Bu inklyuzivlik nafaqat odamlarga qashshoqlik tsiklini buzishga imkon beradi, balki yanada yaxlit va farovon jamiyatni yaratishga hissa qo'shadi.[5]

1-diagramma. Mamlakatlarning aholi jon boshiga milliy daromadlar sinfiga qarab ta'limga ajratilgan mablag'lar (YaIM ga nisbatan %)

Ushbu diagramma orqali mamlakatlarning aholi jon boshiga milliy daromadlar sinfiga qarab ta'limga ajratayotgan mablag'lar qiymatini ko'rishimiz mumkin. Mablag'larning taqsimlanishi ta'lim sifati, infratuzilma, talabalar va o'qituvchilar uchun mavjud resurslarga ham ta'sir qiladi. Bundan tashqari, ta'limni moliyalashtirish bo'yicha majburiyat hukumatning o'z fuqarolarining rivojlanishi va farovonligiga bo'lgan sadoqatini aks ettiradi. Oxir oqibat, ta'limga mablag'larning ajratilishi mamlakat va uning xalqining kelajagini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.[6]

Ta'lim xarajatlarini birinchi o'ringa qo'yadigan mamlakatlar innovatsiyalar va tadbirkorlik madaniyatini rivojlantiradi. O'z fuqarolarini ilm-fan, texnologiya, muhandislik, matematika va san'at kabi ilg'or ko'nikma va bilimlar bilan qurollantirish orqali davlatlar yangi kashfiyotlar, texnologik yutuqlar va murakkab muammolarga ijodiy yechimlar uchun yo'l ochadi. Bu, o'z navbatida, ularning global raqobatbardoshligini oshiradi va ularni innovatsiyalarga asoslangan iqtisodiyotlar orasida birinchi o'ringa qo'yadi.

Ta'limga samarali xarajatlar bilimga asoslangan iqtisodiyotga o'tish uchun asos yaratadi. Dunyo axborot, texnologiya va intellektual kapitalga asoslangan tarmoqlar sari harakatlanar ekan, ta'limga sarmoya kiritayotgan mamlakatlar bu o'zgarishga moslashish uchun yaxshiroq joylashadilar. Oliy ma'lumotli ishchi kuchi mamlakatlarga bilim va tajriba kuchidan foydalanish imkonini beradi, iqtisodiy o'sish va farovonlik uchun barqaror yo'l yaratadi.

Ta'limga katta mablag'lar katta foyda keltirsa-da, ko'plab mamlakatlarda resurslarni taqsimlashdagi samarasizlik, noto'g'ri infratuzilma va sifatli ta'limdan foydalanishning etarli emasligi kabi muammolar saqlanib qolmoqda. Ushbu muammolarni hal qilish strategik rejalashtirish, shaffoflik va ta'limga sarflanadigan

xarajatlar aniq natijalar va jamiyatga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ta'minlash uchun samarali boshqaruvni talab qiladi.[7]

Mamlakatlarning ta'lim xarajatlariga bo'lgan yondashuvlarini solishtirish ilg'or tajribalar va innovatsion strategiyalar haqida qimmatli tushunchalarni beradi. Muvaffaqiyatli modellarga nisbatan hamkorlikdagi sa'y-harakatlar, bilim almashish va taqqoslash mamlakatlarni ta'lim byudjetlarini optimallashtirishga va global tendentsiyalar va rivojlanayotgan ta'lim paradigmlariga mos keladigan islohotlarni qabul qilishga ilhomlantirishi mumkin.

Conclusion

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ta'limga harajatlarni taqsimlash jamiyat taraqqiyoti va taraqqiyotining muhim jihati hisoblanadi. Ta'limga sarmoya kiritish orqali hukumatlar va tashkilotlar inson kapitalini boyitish, bilim va ko'nikmalarni oshirish hamda iqtisodiy o'sish salohiyatini oshirishga hissa qo'shadilar. Samarali siyosat va strategiyalarni shakllantirish uchun ta'lim xarajatlarining murakkabligi va nuanslarini, jumladan, taqsimlanishi, ta'siri va barqarorligini tushunish zarur.

Mamlakatlar ta'limga o'zlarining iqtisodiy imkoniyatlari, ustuvorliklari va siyosiy qarorlaridan kelib chiqib, turli miqdorda mablag' ajratadilar. Ba'zi davlatlar o'z byudjetlarining katta qismini ta'limga sarmoya kiritishni afzal ko'rsalar, boshqalari nisbatan kamroq mablag' ajratishi mumkin. Mablag'larning taqsimlanishi ta'lim sifati, infratuzilma va talabalar va o'qituvchilar uchun mavjud resurslarga ham ta'sir qiladi. Bundan tashqari, ta'limni moliyalashtirish bo'yicha majburiyat hukumatning o'z fuqarolarining rivojlanishi va farovonligiga bo'lgan sadoqatini aks ettiradi. Oxir oqibat, ta'limga mablag'larning ajratilishi mamlakat va uning xalqining kelajagini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Mamlakatlarning ta'limga sarflagan xarajatlari bu ularning inson salohiyatini yuksaltirish, inklyuziv rivojlanishni qo'llab-quvvatlash va kelajak avlodlar uchun farovon kelajakni ta'minlashga intilishini aks ettiradi. Mamlakatlar rivojlanayotgan muammolar va imkoniyatlar bilan kurashar ekan, ta'limga samarali xarajatlarni birinchi o'ringa qo'yish barqaror, bilimga asoslangan jamiyatni ro'yobga chiqarish uchun muhim ahamiyatga ega. Ta'limga oqilona sarmoya kiritib, mamlakatlar global miqyosda taraqqiyot, innovatsiyalar va ijtimoiy-iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirish yo'lini belgilashlari mumkin.

Suggestions

➤ Hukumat maktablarning sifatli ta'lim berish uchun zarur resurslarga ega bo'lishini ta'minlash uchun davlat byudjetining yetarli qismini ta'limga ajratishga ustuvor ahamiyat berishi kerak.

➤ O'qituvchilar malakasini oshirish, ta'lim muassasalarini modernizatsiya qilish, yangilangan o'quv materiallari va texnologiyalari bilan ta'minlash kabi ta'lim tizimining muayyan ehtiyojlarini qondirish uchun mablag' ajratish.

- Ta'lim xarajatlarining ta'sirini muntazam ravishda baholash va resurslarni taqsimlashdagi har qanday kamchiliklar yoki samarasizliklarni bartaraf etish uchun moliyalashtirish mexanizmlarini o'zgartirish.
- Ta'limni davlat tomonidan moliyalashtirishni to'ldirish, ta'lim natijalarini yaxshilash uchun qo'shimcha resurslardan foydalanish maqsadida davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni rag'batlantirish.
- Ta'lim mablag'larini taqsimlash va ulardan foydalanishda shaffoflikni oshirish, mablag'larni talabalar va butun ta'lim tizimi manfaati uchun samarali foydalanishni ta'minlash.

References:

1. Ilyosov, A. (2020). Some problems in digital production and export of industrial products in the digital economy// Economics and finance. 2020. №3. 175-182 p. ISSN 2010-9997
2. Kurpayanidi, K. I., & Ilyosov, A. A. (2020). Problems of the use of digital technologies in industry in the context of increasing the export potential of the country. ISJ Theoretical & Applied Science, 10 (90), 113-117. Doi: <https://dx.doi.org/10.15863/TAS>
3. Kurpayanidi, K. et al. (2020). The issue of a competitive national innovative system formation in Uzbekistan. E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2020. – T. 159. – C. 04024. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202015904024>
4. Ilyosov, A.A. (2022). Sanoat mahsulotlari eksporti: hududiy tahlil, omillar va eksportdagi tendentsiyalar (Farg'ona viloyati misolida). Nazariy va amaliy tadqiqotlar xalqaro jurnali, 2 (1), 31-39. Doi: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6089956>
5. Abdullayev, A. M., & Kurpayanidi, K. I. (2020) Analysis of industrial enterprise management systems: essence, methodology and problems. Journal of Critical Reviews, 7 (14), 1254-1260. <https://dx.doi.org/10.17605/OSF.IO/E6JFS>.
6. Ilyosov, A. (2021). Prospects for the use of mechanisms based on the cluster approach in the development of exports of industrial products. Electronic journal of actual problems of modern science, education and training, 67-78.
7. Ilyosov, A. A. (2020). Industrial and regional analysis of industrial production and export in Uzbekistan. EPRA International Journal of Research and Development (IJRD), 5(10), 173-179.
8. Ilyosov, A.A. (2022). Sanoat mahsulotlari eksporti: hududiy tahlil, omillar va eksportdagi tendentsiyalar (Farg'ona viloyati misolida). Nazariy va amaliy tadqiqotlar xalqaro jurnali, 2 (1), 31-39. Doi: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6089956>
9. Kurpayanidi, K. I., & Ilyosov, A. A. (2020). koronavirus pandemiyasining jahon va hududiy sanoat mahsulotlari eksportiga ta'siri: muammo va takliflar.“. Yangi

O'zbekiston iqtisodiyotining makroiqtisodiy barqarorligini taminlash: muammolar, tahlillar va natijalar” mavzusida respublika miqyosida onlayn, ilmiy masofaviy konferentsiya materiallari.

10. Курпаяниди, К. И., & Илёсов, А. А. (2022). Саноат маҳсулотлари экспортининг ташкилий-иқтисодий механизмларини такомиллаштириш (Фарғона вилояти саноат тармоғи мисолида)// Монография. Al-Ferganus, 2022. ISBN 978-9943-7707-5-1. – DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6618980>
11. Ilyosov, A. A. (2023). Sanoat mahsulotlari eksportining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari: xorij tajribasi va amaliyoti // Nazariy va amaliy tadqiqotlar xalqaro jurnali, 3 (4), 84-91. Doi: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8088528>
12. [Ilyosov, A., & Maxkamov, S. \(2023\). AHOLI TURMUSH DARAJASI VA UNI O'ZBEKISTONDA OSHIRISHNING ISTIQBOLLI IMKONIYATLARI. Nashrlar, 1\(1\), 424–427. https://doi.org/10.60078/2023-vol1-iss1-pp424-427](https://doi.org/10.60078/2023-vol1-iss1-pp424-427)
13. [Ilyosov, Asrorjon Akhrorjon Ugli \(2023\). SANOAT MAHSULOTLARI EKSPORTINING TASHKILY-IQTISODIY MEXANIZMLARI: XORIJ TAJRIBASI VA AMALIYOTI. Nazariy va amaliy tadqiqotlar xalqaro jurnali, 3 \(4\), 84-90. https://doi.org/10.5281/zenodo.8088528](https://doi.org/10.5281/zenodo.8088528)
14. [Ilyosov, A. A. \(2023\). SOME ISSUES OF EVALUATING THE SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS ACTIVITY. Publishing House “Baltija Publishing”](https://doi.org/10.5281/zenodo.8088528)